

Sós Inez (SZTE ÁJK, konzulens: Dr. Lőrincz József egyetemi docens) A javítóintézeti nevelés¹

I. Bevezetés

A fiatalok elítéltek számának csökkenése már évek óta megfigyelhető. A csökkenés azonban nem a bűnözési intenzitás mérséklődésével, hanem e korosztályok létszámának 1992 óta megfigyelhető csökkenésével magyarázható. Ezzel szemben az elkövetett bűncselekmények száma évek óta jelentős mértékben emelkedik. Emellett figyelmet érdemel az elkövetés brutalitása. Az élet és testi épség elleni bűncselekménynél a bűncselekmény megvalósulásához szükséges erőszakon túlmenő agresszivitás tapasztalható.² Erre tekintettel a fiatalok büntetőjogának nevelő karakterűnek kell lennie.

Az azonban kérdéses, hogy melyik az a jogkövetkezmény, amely nevelő jellegével elősegíti, hogy a fiatalok elkövető a társadalom hasznos tagjává váljon. Ennek megállapításához arra van szükség, hogy röviden áttekintsük szankciórendszerünket.³

Dualista jogkövetkezmény rendszerünkben a büntetés és az intézkedés egységes jogalapja, szükségessége a társadalom védelme. A jogalap kérdésén túlmenően azonban ma már a büntetések mellett az intézkedések tekintetében is nem a büntetőjogi beavatkozás ténye, hanem a beavatkozás indokoltsága igényel elvi megalapozást. A büntetőjogi intézkedések büntető törvényekbe való bevezetését általában a bűnözés elleni küzdelem szükségleteivel indokolták. Miután a megtorló büntetés meghatározott elkövetői körben hatástalannak bizonyult, így a kriminális szankciók hagyományos rendszerét speciálpreventív intézkedésekkel kell kiegészíteni. A büntetőjogi intézkedések nem tekinthetők értéksemleges jogintézményeknek, hiszen ezek az egyén számára olykor nagyobb és szigorúbb megterhelést jelenthetnek, mint a büntetés, hosszabb szabadságelvonásként hathatnak közvetlenül az elkövető személyére. Az intézkedés speciálpreventív célja nemcsak az elkövetett tethoz orientálódik, hanem – és elsősorban – az elkövető személyiségéhez, különösen annak veszélyességéhez. Ezek után felmerülhet, hogy tulajdonképpen mi az intézkedés fogalma. Ez a hatályos szabályozásra figyelemmel a következő. Az intézkedés a kriminális jogkövetkezmények egyik faja, a társadalom védelmének a büntetés melletti másik eszköze. Intézkedést a bíróság (vagy kivételesen az állam erre feljogosított más szerve) a törvény által előre megállapított feltételek fennforgása esetén a büntetéssel fenyegetett jogellenes cselekmény, vagy (és) az elkövető specifikus sajátosságai miatt büntetés helyett vagy büntetés, illetve más intézkedés mellett rendel el az elkövető nevelése, gyógyítása vagy izolálása révén kizárólag annak megelőzésére, hogy az elkövető a jövőben büntetéssel fenyegetett cselekményt kövessen el.

A fiatalok elkövetőknél az intézkedések alkalmazása előtérbe kerül a büntetésekkel szemben. Ez eltérést jelent a felnőttekhez képest, mivel a felnőttek tekintetében Magyarországon a leggyakrabban alkalmazott jogkövetkezmény a szabadságvesztés büntetés. Tehát náluk nemcsak a büntetés kerül előtérbe, hanem a szabadságelvonó szankció is, amely a fiataloknál azonban csak ultima ratioként jelenik meg, és enyhébb formában. Egy sajátos szabadságelvonó szankció, ezen belül intézkedés a fiataloknál a javítóintézeti nevelés. Jelentőségét elsősorban az igazolja, hogy ez volt a fiatalok büntetés-végrehajtásának a felnőtt korúaktól eltérő első kifejlett intézménye.

¹ A dolgozat lezárásának ideje: 2004 november

² A bűnözés és jogkövetkezményei. Jogerősen elítélt fiatalok (2003)

³ Ehhez Nagy Ferenc: Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében című könyvét használtam fel. (179-180. o.; 196.o.; 223-224.o.), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986.

A továbbiakban szeretném bemutatni a javítóintézeti nevelés-intézkedés szükségességét, történetét, fejlődését, alakulását Európában. Ezt követően ezen intézkedés hazai szabályozására, végrehajtására térek ki. Végül, de nem utolsó sorban, a jövőben várható változásokba szeretnék bepillantást nyújtani.

II. A javítóintézeti nevelés szükségességéről

Felvetődhet a kérdés, hogy miért van szükség a javítóintézeti nevelésre. Ha a fiatalok büntetőjogának fejlődését vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy represszív eszközök helyett a fejlődés folyamán a büntettek pedagógiai – szociális kezelése kerül előtérbe. Szabó András szerint ennek társadalmi másrészt ideológiai okai vannak.⁴ Társadalmi mozgató rugóját elsősorban az adja, hogy a munkamegosztás kialakulásával egyre több ismeretet kell elsajátítani. Az előképzés és a szakképzés időtartama ily módon jelentősen növekedett. A megnövekedett ismeretszint elérése érdekében a fiatalok oktatásáról a felnőtt társadalomnak intézményesen kell gondoskodnia. Ahhoz, hogy az új ismereteket el tudják sajátítani, a nevelésükről is gondoskodni kell. A nevelésük által tud kialakulni bennük a társadalmilag fontos értékek tiszteletben tartása. Ez azért is fontos, mivel az egyén erkölcsi, társadalmi érettségét az jelzi, hogy a társadalmilag jelentős értékek mennyire váltak individuálisan és jelentősé számára.

Kifejti továbbá, hogy a fiatalok büntettekénél a társadalmi érés zavarával állunk szemben, amelynek alapját a nevelési szituáció alakulása adja. Ezzel magyarázható, hogy a bíróság minden esetben a nevelési szituáció korrekcióját vagy új szituáció létrehozását megvalósító intézkedéseket szab ki. Nevelő intézkedések alkalmazására akkor kerül sor, ha a fiatalok büntetéseknél a társadalmi adaptáció figyelhető meg. A társadalmi adaptáció zavara elsősorban az alkalmi büntettekénél jelentkezik. Náluk a büntett és az elkövető személyiségének kapcsolata esetleges, véletlenszerű. Három cselekményfajta érdemel ebből a szempontból figyelmet: a csábító alkalom hatására elkövetett büntett, a konfliktus büntettek és az indulati büntett. Ezekben az esetekben a befolyásolhatóság, állhatatlanság, meggondolatlanság miatt lesz az illető az adott bűncselekmény elkövetője. A nevelő intézkedés is ehhez igazodik: kiegészítő szociális nevelésnek kell lennie, amely elsősorban a hiányokat pótolja anélkül, hogy átrendezné az egész személyiséget. Ennek legalkalmasabb eszköze a próbára bocsátás, ahol a pártfogó nevelő tanácsadásával segíti, hogy a fiatalok helyes irányba fejlődjen.

Ennél súlyosabb kategória, amikor a fiatalok a társadalmi követelményektől elidegenedtek: személyes tapasztalataik miatt közömbösek az iránt, hogy ezeket az elvárásokat teljesítsék. Ez általában azért jön létre, mert rossz erkölcsi háttérrel rendelkeznek, amely elegendő ahhoz, hogy kialakuljon bennük egy bűnözési értékrend. Ez a nézetrendszer a spontán közösségekbe kerülve erősödik. Ezen közösségek részévé általában azok a fiatalok válnak, akik a tanulás helyett idejüket csavargással töltötték, és ezáltal nem rendelkeznek olyan ismeretekkel, amely segítené őket abban, hogy megfelelő munkát találjanak, ebből kifolyólag nem értelmes életcélok motiválják cselekedeteiket, hanem a pillanatnyi élvezetek. Ezzel összefüggésben áll, hogy szükségleteiket törvénysértő módon is kielégítik. Ilyen büntettekkel szemben (akik között gyakoriak a visszaesők és a pszichopáták) a nevelőintézkedések hatástalanok, mivel az egész személyiségüket kell átalakítani. Erre a célra szolgáló intézkedések legrégebbi típusa a javítóintézet. Ennek sok változata ismeretes, azonban mai intézeteinkhez legközelebb a közösségi nevelés pedagógiája áll, amelyet Makarenkó

⁴ Szabó András: A nevelő, átnevelő-intézkedések és a büntetőszankciók. In: Jogtudományi Közlöny, 1966. évi 11. szám

dolgozott ki. Makarenkó különbséget tett a szociálisan elhanyagolt és az inadaptált, nehezen nevelhető gyerekek között. Az utóbbiaknál szerinte arról van szó, hogy az egyén és a társadalom között nagymértékű konfliktus alakult ki, mivel az illető nem hajlandó a társadalom követelményrendszerét figyelembe venni. Tehát a megoldás egy olyan személyiség kialakítása, aki megfelel a társadalom igényeinek. Ahhoz azonban, hogy ez teljes mértékben megvalósuljon, szükség van pszichológiai kezelésekre is.

Ez a nézet hatással volt a mai javítóintézetek kialakulására is, hiszen megfigyelhető, hogy az intézetekben a nevelés fontos eszköze a pszichológiai tanácsadáson való részvétel. Ezen kívül számos ismérve van ezen intézkedéseknek, amelyek a történeti fejlődés folyamán változtak. Vegyük tehát szemügyre a javítóintézeti nevelés történetét.

III. A javítóintézeti nevelés története, fejlődése⁵

Amint már említettem a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásának a felnőtt korúaktól eltérő első kifejlett intézménye a javítóintézeti javítónevelés volt. A Csemegi-Kódex már felvette az intézményt a jogkövetkezmények sorába.

A gyermek- és ifjúságvédelem keretei között megjelenő javítónevelést, mint a fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben alkalmazott megkülönböztetett bánásmódok a korabeli irodalom is csupán részben tekintette etikai fejleménynek. A javítóintézetek funkciója a társadalom megóvásán kívül a korszak növekvő ipari és mezőgazdasági munkaerő-szükséglete kielégítésének segítése volt. Ezt az irányt látszanak igazolni azok a törekvések, amelyek a munkára szoktatást, a munkaoktatást helyezték az intézeti hatásrendszer homlokterébe. A javítóintézetek hatásrendszere – minden kezdetlegessége ellenére – pedagógiai tartamú volt.

A fiatalkorúak büntetés-végrehajtásának gyökeres fordulatót a büntető jogtudományban bekövetkezett változás készítette elő, amelyre legnagyobb hatással az ekkor uralkodó determinista felfogás volt. A determinista szemlélet miatt új megvilágításba került a büntetés-végrehajtás. Ez leginkább az 1908-as, I. Büntető-novellában (továbbiakban: Bn.) mutatkozik, amely szakított a fiatalkorúakra vonatkozó klasszikus büntetési elvekkel és a régi helyébe a célbüntetést, a fiatalkorúak megmentésére és nevelésére irányuló büntetési rendszert állította. A fiatalkorúakkal szemben alkalmazható jogkövetkezményeket „intézkedéseknek” nevezte el és a dorgálás, valamint a próbára bocsátáson kívül ide sorolta a javító-nevelést. A Bn. az utóbbiak végrehajtási felfogásán lényegesen nem változtatott.

A javítóintézetek már ekkor az érdeklődés középpontjába kerültek, amelyet igazol, hogy a Magyar Pedagógia című folyóirat 1906. évi 6. számában Éltes Mátyás⁶ egy tanulmányában felveti, hogy a javítóintézetet és a kiegészítő iskolát (ahova olyan gyermekek kerülnek, akik elméjüknek betegesen lassú fejlődése miatt tanulmányaikban elmaradnak a normális tehetségű gyermekektől, de van arra remény, hogy megfelelő oktatás mellett hasznos polgárok legyenek) szoros kapcsolatba kellene hozni egymással. Szerinte ez úgy lenne megvalósítható, hogy amennyiben a kiegészítő iskolába került gyermeknél bűnözésre való hajlamot fedeznének fel, akkor egy bizottság alapos vizsgálat után még a büntett elkövetése előtt hivatalból áttenné a javítóintézetbe. A bizottság szakemberekből és pszichiátereiből állna.

Az összekapcsolás által szerinte a javítóintézetek szakszerű felügyelete és ellenőrzése is megoldást nyerne. Végül azt az érvet hozza fel, hogy a gyógypedagógus tanítók és a javítóintézeti nevelőknél a szakképesítés azonossága indokolt, mivel a javítóintézetek növendékei is erkölcsi elmezavarban szenvednek, s rendellenes lelkiállapotukat indokolja,

⁵ Ehhez a fejezethez Lőrincz József: A fiatalkorúak büntetés-végrehajtása című könyvét használtam fel. (39-41. o.; 70-71. o.; 128-131. o.; 222-226. o.)

⁶ Éltes Mátyás: Javítóintézeteink s a gyógypedagógia. In: Magyar Pedagógia, 1906. évi 6. szám

hogy az ilyen gyermekkel foglalkozó tanítók is megismerkedjenek a lelki élet fejlődésével, zavaaraival, a gyermek tanulmányozási módszereivel.

Ezt a felvetést azonban a mai napig nem lehetett kivitelezni, ami tulajdonképpen nem baj, hiszen egy ilyen intézmény könnyen önkényessé válhat. A következő korszak a két világháború közötti időszak, amikor és a lényegében maradékelven finanszírozott büntetés-végrehajtás elszürkülése, stagnálása figyelhető meg. Ez elsősorban a „nemzeti kultúrfölény” bizonyítására tett erőfeszítésekkel magyarázható, amely miatt a bűnözés elleni küzdelem háttérbe szorult. Ebben az időben a fiatalok javítónevelése túljutott virágkorán és számos gyakorlati problémával kellett szembenéznie. A fiatalokkal szemben alkalmazott intézkedések gerincének szánt javítóintézetbe a bíróságok (a fiatalok bírósága és) az elméleti várokozásnál lényegesen kevesebb beutalásról döntöttek. Az intézetekben a személyzet kicserélődése olyanokra, akik korlátozott szakmai-elméleti befogadó készséggel rendelkeztek azzal járt, hogy a javítóintézetek többségének légköre rigid, a Bn. „jellem átalakító” szándékától egyre eltávolodó lett. A munkáltatás került az intézeti hatásrendszer középpontjába. Ipariskolai oktatásra, annak költséges volta miatt szűkös lehetőségek kínáltak, még a tanoncképzés kiszélesítésére sem álltak rendelkezésre megfelelő eszközök. Egyedül az ún. szellemi gondozást (oktatást, hitoktatást) kísérte megelégedettség.

Az '50-es években némi változás következett be, mivel a fiatalok büntetőjoga nevelő jellegét hangsúlyozó elvek az 1951. és 1954. évi büntető anyagi és eljárásjogi szabályokban deklarátíve megjelentek, ugyanakkor a büntetőjogi felelősségi rendszer általános szigorításának elrendelése a fiatalokra is vonatkozott így a represszív elemek erősödtek, a pedagógiai tartalom pedig csökkent.

Az elítéltek átnevelésének programja csupán az 1966. évi büntetés-végrehajtási szabályozásban (21. sz. tvr.) jelent meg, de ennek gyakorlati megvalósítása továbbra is nehézségekbe ütközött. A fiatalok csoportképzésében a nevelési szempontok helyett egyre inkább a termelési és biztonsági érdekek léptek előtérbe.

Az átnevelés korlátainak elismerésére, a zárt intézet tényleges hatásrendszerének feltárására a szakirodalom a '70-es évektől vállalkozott. A kényszernevelés ellentmondásai bemutató tanulmányok főképpen az intézeti tartózkodás átnevelésre alkalmatlan rövid tartamát, a kriminálpedagógiai módszerek kidolgozatlanságát, a szakszemélyzet professzionális felkészültségének hiányosságait, a szabadságelvonással járó személyiségkárosodásokat emelték ki.

Ezekre való tekintettel a jelenleg hatályos büntetés-végrehajtási jogszabály az 1979. évi 11. számú tvr. (Bv. Kódex) az átnevelési célt elhagyta. Így a '80-as években a javítóintézeti nevelés a fiatalok büntetési rendszerének legvitatottabb intézményévé vált. Ennek orvoslására jelent meg 1987-ben az Aszódi Fiúnevelő Intézet igazgatójának, Bujdos Lászlónak, egy vitaindítónak szánt, az intézetről alkotott helyzetjelentése.⁷ Feltárta az aktuális problémákat, amelyek a következők: Egyrészt a próbára bocsátás és a próbahosszabbítások hatékonyságát kérdőjelezi meg, mivel a gyerekek nagy százalékát ezek sikertelensége után utalják be hozzájuk, leépültebb állapotban, ismétlődő bűncselekményekkel, nehezebben megközelíthetően, mintha korábban kapnák őket nevelésre.

Másik problémát az elítéltek korösszetétele adja, ugyanis átlagéletkoruk 16-17 év közötti mégis egyre több 18-19 éves fiatal kerül Aszódra. Ők számarányuknál általában lényegesen nagyobb pedagógiai-emberi gondokat okoznak.

A jogeljárásokkal kapcsolatosan kétféle problémát vet fel:

- Növekszik a bűncselekmény elkövetésétől az intézetbe kerülésig eltelt idő. Ez a jogeljárások viszonylagos lassúságát jelzi. A viszonylag hosszú idő igen sokat számít a személyiség fejlődésében. Ezt az időt egy részük úgy éli meg, hogy már „minden

⁷ Bujdos László: Az elbírálás egyöntetűsége megóvassék. In: Gyermek, és ifjúságvédelem, 1987. évi 2. szám

mindegy”, „semmi sem drága”, és újabb bűncselekményekbe sodródnak. Másik – kisebb – részük mindent igyekeznek megtenni cselekménye „elfeledtetésére”, s amikor az ítélet megszületik, éppen azért érzi igaztalannak, mert az utóbbi önmagát a javulást veszi alapul. Tudatában el is halványodik cselekményének a súlya. Ez a szituáció az ítélet után antiszociális tendenciákat robban fel, vagy mélyít el.

- Súlyos veszélyhelyzetet hordoz a növendékeknek, hogy közvetlen intézetbe kerülésük előtt emelkedő arányban töltenek el rövidebb-hosszabb időt előzetes letartóztatásban. Itt börtönkörülmények között élnek, legtöbbjük náluk idősebb felnőttekkel együtt. Elsajátítják a börtönben kialakult szokásrendszereket, megismerik és részben megszokják annak légkörét, értékrendjét, félelmeit, beidegződéseit, magukkal viszik és a „természetszerűleg” igyekeznek tovább éltetni szubkultúráját az intézetben.

Az előzetes letartóztatásban letöltött idő nagyon szóródik: két héttől egy évig, illetve három hónapig, legtöbbjüknél kettőtől hét hónapig terjed, az átlagidő négy hónap körüli. Mindegyiküknél alapvető probléma, hogy anélkül kerülnek át Aszódra, hogy akár egy pillanatig is hazamehettek volna (család, barátnő, élettárs). Szinte természetszerű, hogy erős bennük a szabadulási vágy, s ez állandósítja a szökési kényszert. Főleg azok okozzák közülük a nagyobb emberi-nevelési gondokat, akik hosszabb időt töltöttek el börtönkörülmények között.

Ezekre tekintettel feltárja az igazgató úr megoldásként a jogeljárás időtartamának behatárolását, a fiatalok ügyeinek külön kezelését, elkülönítését a felnőtt bűnözőktől. Továbbá megjelöli a feladatokat a jobb együttműködés érdekében, amelyek a következők:

- a Belügyminisztérium szervei hatékonyabban intézkedjenek a szokott gyerekek visszaszállítása érdekében, amely elsősorban a nyomozati szak lerövidítésével és a körözés alatt álló gyerek előzetes letartóztatásba vételéről az intézet azonnali értesítésével érhető el
- ügyészi szervezet részéről nagyobb figyelem az előzetes letartóztatásokkal kapcsolatban
- bíróságok ne csökkentsék a javítóintézeti beutalások számát
- ösztönözésbe foglalások véghezvitele
- a gyámhatóságoknak és a gyermekvédő intézeteknek is lenne tennivalójuk az együttműködésben.

A 6/1980-as számú miniszteri rendelet a javítóintézettől való kihelyezés előkészítését, elhelyezését, a munkahelykeresést az intézet utógondozóitól a pártfogó felügyelet hatáskörébe utalta. Várható kihelyezésük előtt két hónappal fel kellene keresniük a növendékeket a jövőkép kialakítása és a konkrét tennivalók megbeszélése céljából. Ennek azonban nagyon ritkán tesznek eleget. Igaz, az említett rendelet értelmében a pártfogó csak kirendelése után felelős a gyerekért. A kirendelés pedig az ideiglenes elbocsátást elrendelő bírói végzés után esedékes. Ez olyan jogi probléma, ami sürgető megoldásra vár.

Bujdos László cikkére többen is reagáltak. Dr. Vabrik László elsősorban a próbára bocsátás és az ismételt vagy többször ismételt javítóintézeti nevelés elrendelésének kifogásolásával nem értett egyet.⁸ Dr. Hajdókné dr. Hazai Zsuzsanna pedig tagadta, hogy a bírák olyan iránymutatást kaptak, hogy óvakodjanak a javítóintézeti nevelés elrendelésétől, valamint nem tartotta kivitelezhetőnek, hogy a próbára bocsátás helyett a bíróságok azonnal javítóintézeti nevelést rendeljenek el.⁹

⁸ Dr. Vabrik László: Reflexió Bujdos László: Az elbírálás egyöntetősége megóvassék című aszódi helyzetjelentésére, In: Gyermek, és ifjúságvédelem, 1987. évi 2. szám

⁹ Dr. Hajdókné dr. Hazai Zsuzsanna: Magára hagyott javítóintézet...?, In: Gyermek, és ifjúságvédelem, 1987. évi 2. szám

Mindkét kritikus azonban egyetértett az igazgató úrral abban, amit az eljárások elhúzódsával és az előzetes letartóztatások kedvezőtlen hatásáról ír.

Visszatérve a történeti fejlődésre a '90-es évek első felében a jogállamiság megszilárdításának folyamatában a hazai szabályozásnak a nemzetközi követelményekhez való igazításának igényével történt meg a Bv. Kódex 1993-as és 1995-ös módosítása. A fiatalkorúak büntetés-végrehajtásának szabályozása két összefüggésben vált korszerűbbé: egyfelől az általános, a felnőttekre is vonatkozó szabályozás révén, másfelől a javítóintézeti nevelés kiterjedtebb, a jogállamiság követelményeinek megfelelőbb törvényi előírásai révén.

A fiatalkorúak igazságszolgáltatásában jelentős állomásnak tekinthetők a Btk. 1995-ös novellájában (1995. évi XLI. törvény) bevezetett új elvek és jogintézmények. A novella – összhangban a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény előírásaival – megerősítette a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható szabadságelvonással járó szankcióinak végső eszköz jellegét, megszüntette a javítóintézeti nevelés határozatlan időtartamban való kiszabási lehetőséget és egyúttal lehetővé tette a fiatalkorúak előzetes letartóztatásának a javítóintézetben való végrehajtását. Ezáltal megoldódott azon problémák egyike, amelyet Bujdos László igazgató úr vetett fel.

A fenti törekvések ellenére a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási rendszere még jelentősen elmarad a fejlett polgári államokétól. Ennek okai a fiatalkorúakra vonatkozó szankciórendszer szűkös választékában, a fiatalkorú személyi körülményeihez igazodó büntetés-kiszabás korlátozottságában, a végrehajtási infrastruktúra - tárgyi, személyi feltételek – több évtizedes elmaradásában keresendők.

IV. A nevelő intézkedések Európában

Célszerűnek látszik néhány európai országot bemutatni.¹⁰

1. Lengyelország

A lengyel büntetőjogban az 1932. évi Btk. mondja ki, hogy a kiskorúakkal szemben kétféle intézkedést lehet alkalmazni: a nevelő intézkedést és a javító intézkedést. A kettő közötti különbség abban nyilvánul meg, hogy a javító intézkedés (amely az elkövető javítóintézetben való elhelyezését jelenti) a felnőtt korúak büntetésének megfelelője, amit a jogszabály szóhasználatában is kifejezésre juttat: „a bíróság javítóintézetben történő elhelyezésre ítéli” (70. cikk), a nevelő intézkedést viszont, amely nem büntetés, a bíróság alkalmazza (69. cikk 2 §). A törvény szövegéből kitűnik, hogy lengyel büntetőjogi szabályozás nemcsak azt határozza meg, hogy ki, milyen életkortól felelős büntetőjogilag, hanem ezzel szoros összefüggésben azt is szabályozza, hogy kivel szemben és milyen intézkedést, illetve büntetést lehet és kell alkalmazni. Meghatározza a nevelő intézkedések körét (69. cikk 2 §):

- figyelmeztetés
- a szülők felelős felügyeletébe adás (a szülő, gyám vagy speciális gondnok felügyeletébe adás)
- nevelőintézetben való elhelyezés.

¹⁰ Ehhez Sebes Ágnes: A fiatalkorúak büntetőjogának alapvonásai az európai szocialista országokban című tanulmányát használtam fel. In: Állam, és Jogtudomány, 1976. évi 4. szám

Tehát a kiskorút nevelő intézkedésként is el lehet helyezni nevelőintézetben. Az elhelyezés időtartamáról nem a Btk., hanem egy igazságügy minisztériumi rendelet szól. A kiskorú 18 éves koráig maradhat a nevelőintézetben.

Javító intézkedésként csak javítóintézeti elhelyezés alkalmazható. Azt a kiskorút, aki a 13. életévét betöltötte, de 17. évét még nem haladta túl és belátási képességgel tiltott cselekményt követett el, a bíróság javítóintézeti elhelyezéssel sújtja (70. cikk). A bíróság nem határozza meg a javítóintézetben tartózkodás időtartamát, a kiskorú legtovább 21. életévének betöltéséig maradhat. A javítóintézeti elhelyezést próbaidőre fel lehet függeszteni. A próba ideje 1-3 évig tarthat, és ez alatt az idő alatt a bíróság nevelő intézkedést alkalmaz. Ha a próba ideje alatt a kiskorú helytelen magatartást tanúsít, a bíróság visszavonhatja a felfüggesztést, és újból javítóintézetben helyezi el. Ha próba ideje alatt nem került sor annak felfüggesztésére, a javító intézkedést úgy kell tekinteni, mintha ki sem szabták volna.

A javítóintézet vezetősége is jogosult a kiskorút próba címen meghatározott időre az intézetben kívül elhelyezni. A bíróság jogosult az olyan kiskorút, aki legalább hat hónapot az intézetben töltött feltételesen elbocsátani. A feltételesen elbocsátott kiskorú az e célra kinevezett gyám felügyelete alá kerül. Ha a kiskorú a feltételes elbocsátás ideje alatt helytelen magatartást tanúsít, a bíróság visszavonhatja azt. Amennyiben a feltételes elbocsátás ideje alatt nem kerül sor a visszavonásra, vagy a feltételesen felmentett betölti a 21. életévét, a javító intézkedést úgy kell tekinteni, mintha ki sem szabták volna.

A hazai szabályozás sok ponton hasonlóságot mutat a lengyel szabályozással, erre azonban csak később térek ki.

2. Bulgária

A lengyel szabályozástól nagymértékben eltér a bolgár büntetőtörvénykönyv: nem határozza meg a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható nevelő intézkedéseket, csak a büntetéseket. Nevelő intézkedést a kiskorúak és fiatalkorúak társadalomellenes megnyilvánulásai elleni küzdelemről szóló törvény alapján lehet alkalmazni. Ezeket az intézkedéseket általában nem a bíróság, hanem a törvény alapján létrehozott helyi bizottságok alkalmazzák.

3. Románia

A bolgár Btk.-tól eltérően a román Btk. meghatározza a fiatalkorúakkal szemben foganatosítható nevelő intézkedéseket, amelyek a következők:

- megrovás
- felügyelet alá helyezés
- különleges javítóintézetbe utalás
- gyógynevelő intézetbe utalás

Az első kettő szabadságelvonással nem járó, még az utóbbi kettő szabadságelvonással járó intézkedés. Most csak az utóbbi kettőt fejtem ki részletesen.

Különleges javítóintézetbe utalást azzal a fiatalkorúval szemben kell alkalmazni, akivel szemben a többi nevelő intézkedés nem kielégítő. Időtartama nincs meghatározva, de csak a fiatalkorú nagykorúságának elérésig tarthat. A bíróság a felnőtt korúság elérésekor az intézkedést 2 évre meghosszabbíthatja, ha ez az intézkedés céljának eléréséhez szükséges.

A gyógynevelő intézetbe utalást, joghézagot pótol, mert az előző Btk.-ban erre vonatkozó intézkedés nem volt. Gyógynevelő intézetbe azt a fiatalkorút kell utalni, akinek testi vagy szellemi állapota miatt orvosi kezelésre és különleges nevelésre van szüksége.

Tartama meghatározatlan, a 18. életév betöltéséig tarthat, de szintén meghosszabbítható két évvel a nagykorúság elérése után.

Amint látható több országban megjelenik valamilyen formában a javítóintézeti nevelés, mégis, ahogy már említettem, hazánk büntetőjoga ezen a téren a lengyel büntetőjoggal mutat a legtöbb hasonlóságot, amelyet a továbbiakban a magyar szabályozás bemutatásával szeretnék megvilágítani.

V. A javítóintézeti nevelés hazai szabályozása

A fent említett intézkedés a magyar Btk. értelmében a következő:

118.§ (1) Javítóintézeti nevelést a bíróság akkor rendel el, ha a fiatalkorú eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges.

(2) A javítóintézeti nevelés tartama egy évtől három évig terjedhet.

(3) A bíróság azt, aki a javítóintézetben legalább egy évet eltöltött, ideiglenesen elbocsátja az intézetből, ha a kiszabott javítóintézeti nevelés felét már letöltötte és alaposan feltehető, hogy az intézkedés célja további javítóintézeti nevelés nélkül is elérhető. Az ideiglenes elbocsátás tartama azonos a javítóintézeti nevelés hátralevő részével, de legalább egy év.

(4) A bíróság az ideiglenes elbocsátást megszünteti, ha a fiatalkorút az ideiglenes elbocsátás alatt elkövetett bűncselekmény miatt szabadságvesztésre ítélik, vagy javítóintézeti nevelését rendelik el. Ha a fiatalkorúval szemben a bíróság más büntetést szab ki vagy intézkedést alkalmaz, illetve a fiatalkorú a pártfogó felügyelet szabályait megszegi, a bíróság az ideiglenes elbocsátást megszüntetheti.

(5) Az ideiglenes elbocsátás megszüntetése esetén, az ideiglenes elbocsátáson töltött idő a javítóintézeti nevelésbe nem számítható be.

(6) Azt, aki a tizenkilencedik életévét betöltötte, a javítóintézetből el kell bocsátani.

Az (1) bekezdésben foglaltak arra utalnak, hogy a bíróság abban az esetben alkalmazza ezt az intézkedést, ha szükséges, hogy a fiatalkorút a környezetből kiemeljék és intézetben helyezték el. A statisztikai adatok alapján¹¹ 1998-ban a jogerősen elítélt fiatalkorúak száma 7844 fő volt ebből 232 fő (4,6 %) esetében alkalmaztak javítóintézeti nevelést.

1999-ben 8802 főből 191 fő (3,6 %); 2000-ben 7822 főből 218 fő (4,6 %); 2001-ben 8295 főből 304 fő (5,9 %); 2002-ben pedig 7974 főből 291 fő (5,8 %) volt a javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalkorú.

A (2) bekezdést a Btk. 1995. évi módosítása vezette be. Relatív határozott szankciórendszerünkben sokáig ez volt az az intézkedés, amely relatív határozatlan volt. Ez azt jelentette, hogy a törvényhozó az alkalmazott szankciót és a mértékének vagy csak az alsó, vagy csak a felső határát, vagy mind az alsó, mind a felső általános keretét jelölte meg. Bizonytalanságot okozott, hogy ki rendelkezzen az elítélt szabadon bocsátásáról, tehát a tényleges tartamról: a bíróság vagy az intézet. Ezt a problémát oldotta meg az 1995. évi XLI. törvény, amely által a javítóintézeti nevelés tartama egy évtől három évig terjedhet.

A (3) bekezdés értelmében az ideiglenes elbocsátásnak szubjektív és objektív feltétele van. Objektív feltétele, hogy az intézetben legalább egy évet töltsön el az elkövető, valamint az intézkedés felének kiállása. Szubjektív feltétele az, hogy alaposan feltehető, hogy az intézkedés célja további javítóintézeti nevelés nélkül is elérhető. A törvény azt is rögzíti, hogy a fiatalkorú ebben az esetben pártfogó felügyelet alá kerül, amelynek elrendelése kötelező.

¹¹ Tájékoztató a gyermekkorúak és a fiatalkorúak bűncselekményével összefüggő egyes kérdésekről, 2002. év (44. o.) [Legfőbb Ügyészség Számítástechnika – alkalmazási és Informális Főosztálya, 2003.]

A Bv.tvr. értelmében a javítóintézet a fiatalok ideiglenes elbocsátásának várható időpontjáról értesíti a fiatalok lakóhelye szerint illetékes pártfogó felügyelőt és a pártfogó felügyelővel együttműködve előkészíti az ideiglenes elbocsátást. Az ideiglenes elbocsátás előkészítése során egyrészt felkészíti a fiatalok családját, gondozóját a visszafogadásra, illetve, ha a családba való visszatérés nem lehetséges, megfelelő lakhatási lehetőségről gondoskodik. Másrészt megkísérli megteremteni a lehetőséget annak, hogy a fiatalok folytassa tanulmányait vagy munkába álljon. (112/A § (1) bekezdés; (2) bekezdés)

A pártfogó felügyelet a bűncselekményt elkövetők ellenőrzését, irányítását, a társadalomba beilleszkedésük segítségét és támogatását szolgáló olyan járulékos intézkedés, amely mindig a büntetés vagy intézkedés végrehajtásának kiegészítője. A fiatalokra is irányadó, hogy kötelesek a magatartási szabályokat betartani, kapcsolatot tartani a pártfogóval és felvilágosítást adni neki. Ezen kívül a törvény előír speciális kötelezettségeket is, mint például azt, hogy dolgozzon és törvénytisztelő életmódot folytasson, időszakosan jelentkezzen, ugyanakkor tilalomként fogalmazza meg a lakó, és munkahely önkényes megváltoztatását.¹²

A (4) bekezdés első mondata rögzíti, hogy a bíróság mikor köteles megszüntetni az ideiglenes elbocsátást. A második mondatban az ideiglenes elbocsátás megszüntetése lehetőségének feltételeit olvashatjuk.

Az elbocsátás azonban nemcsak ideiglenes, hanem végleges is lehet. A (6) bekezdés értelmében erre akkor kerül sor, ha az elítélt a tizenkilencedik életévét betöltötte.

VI. A javítóintézeti nevelés végrehajtása¹³

6.1. A végrehajtás helye

A Bv.tvr. ide vonatkozó rendelkezése:

107.§ (1) A javítóintézeti nevelés végrehajtása során el kell különíteni a fiúkat a lányoktól. A fiatalok életkoruk, továbbá egészségügyi és nevelési szempontok szerint csoportosíthatók. (2) Különös gondot kell fordítani a gyógypedagógiai nevelésre szoruló és a személyiségzavarban szenvedő fiatalok gyógyítására, sajátos nevelésére és oktatására.

A fentiekre tekintettel jelenleg hazánkban az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium¹⁴ felügyelete alatt négy javítóintézet működik:

1. ESzCsM Debreceni Javítóintézete

Az intézmény 1997 novemberétől 80 férőhelyen biztosította az előzetes letartóztatás alatt álló fiúk befogadását. A javítóintézeti férőhelyek iránti igényeknek megfelelően 2002. április 15-i átadással új, 24 férőhelyes fiú javítóintézeti részleg kezdte meg működését.

A javítóintézeti ellátásnál érvényesül a regionális elhelyezés elve: Kelet-Magyarország 5 megyéjéből kerülnek ide az elítélt fiatalok.

¹² Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része, Korona Kiadó, Budapest, 2001. (491-492. o.)

¹³ Ehhez a fejezethez az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium Rákospalotai Javítóintézetének 2002. évi Szakmai Beszámolóját (B. Aczél Anna); az Aszódi Javítóintézetének 2002. évi Szakmai Beszámolóját (Szarka Attila); a Budapesti Javítóintézetének 2002. évi Szakmai Beszámolóját használtam fel

¹⁴ A minisztérium elnevezése a 2004. évi XCV. törvény értelmében Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium lett.

2. ESzCsM Aszódi Javítóintézete

A közvetlen irányítású intézmények között a legnagyobb intézet. 130 hektár területen, több épületben 200 férőhelyen biztosítja a fiúk számára a jogerős javítóintézeti elhelyezést, iskolai oktatást és szakmai képzést. A több mint 100 éves intézmény jelenleg is magas színvonalú szakmai tevékenységet folytat.

Mivel az ország 10 megyéjéből kerülnek ide a fiatalok, nagy a zsúfoltság. Az elhelyezési problémát csökkentette, hogy 2002 végére egy 24 fős komplex befogadó részleget tudtak felújítani és birtokba venni.

3. EszCsM Budapesti Javítóintézete

Az óbudai lakótelepi környezetben lévő intézmény 100 férőhelyén csak előzetes letartóztatásban lévő fiúkat fogad. A férőhely kihasználtsága 90-100 % közötti. Ellátási körzete: Pest megye

4. EszCsM Rákospalotai Javítóintézete

78 férőhelyen javítóintézeti nevelésre ítélt, valamint előzetes letartóztatásban lévő leányok és utógondozottak ellátását végzi. Az Alapító Okirat 2002. évi módosítása szerint az intézet nevesített feladatoként jelent meg - javítóintézetek rendtartásáról szóló 30/1997 (X.11.) NM rendelet alapján - javítóintézeti nevelésre utalt anyák és gyermekeik esetében az együttes elhelyezés biztosítása. Mivel a meglévő férőhelyet ennek ellenére nem használják ki, célszerű lenne egy 30 fős speciális gyermekotthoni részleg kialakítása, melynek profilja disszociális fejlődésű, illetve pszichés zavarokkal küzdő lányok ellátása lenne.

A regionalitás elvének megfelelően szükséges lenne egy új intézmény létesítése a Nyugat- és Dél-Dunántúl 5 megyéjére kiterjedő ellátási körzettel. Az előzetes letartóztatotti és javító létszámok helyes arányának megállapítására a Legfőbb Ügyészség létszámfelmérést végzett az adott megyékben. Ennek eredményeként 100 férőhelyen belül 60 fős javító és 40 fős, az előzetes letartóztatottak elhelyezését biztosító részleg működne. Ez a beruházás azonban eddig még nem kezdődött el.

6.2. A fiatalok nevelése az intézetekben

Ahogy a Btk. rögzíti a javítóintézeti nevelés célja, hogy a fiatalok helyes irányba fejlődjenek és a társadalom hasznos tagjává váljanak [108.§ (1) bekezdés]. Ez a cél kizárólag akkor érhető el, ha az elítélt az intézkedés tartama alatt szellemi és fizikai állapotát, általános és szakismereteit fenntartja, illetve fejleszti, ha önként és aktívan közreműködik élete alakításában, ha pozitív családi és társadalmi kötődéseit ápolja, amennyiben fejlődik önállósága és kialakul a felelősségérzete saját sorsa irányítása iránt, azaz, ha személyisége pozitív irányú változáson megy keresztül. Ez a változás azonban csak tudatosan megtervezett körülmények között, célirányos módszerek alkalmazásával, szakemberek irányítása mellett és a fiatalok tényleges együttműködése kialakításával érhető el. Ez a folyamat lényegét tekintve nem más, mint a nevelés.

A nevelésnek különböző színterei vannak az intézetben. Ezek közül először az oktatásról szólnék.

6.2.1. Oktatás

A Bv. tvr. rögzíti, hogy a fiatalok jogosult iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli oktatásra és képzésre [109. § (1) bek. 4) pont], valamint köteles az általános iskolai tanulmányait a tanköteles koron túl is folytatni [109. § (2) bek. c) pont].

Ez utóbbi szükségességét alátámasztják a statisztikai adatok:

Az aszódi intézetben a 2001. szeptember 1. és 2002. augusztus 31. között befogadott 215 növendék közül az általános iskolát csupán 67 fő, a kiegészítő iskolát pedig 7 fő végezte el intézetbe kerülése előtt. Rákospalotán a 2002-ben befogadott 16 főből 3 fő végezte el az általános iskolát intézetbe kerülése előtt. Végül Budapesten a 2002-es átlag 88 fős létszámból 47 fő rendelkezett általános iskolai végzettséggel a befogadáskor. Megjegyzendő, hogy mindhárom intézetben a megadott átlagéletkora 16-17 év.

Amint látható az iskolai végzettség tekintetében nem mutatkozik különbözőség az egyes javítóintézeteknél. Közös vonás még ezen kívül, hogy az általános iskolai tanulmányok befejezése után a növendékek különböző tanfolyamokon vehetnek részt.

Aszódon az ipari jellegű szakképzésnél a gyakorlati oktatás csoportos formában, elkülönített műhelyekben, csoportvezető szakoktató irányításával valósul meg. Négy csoport van: a kosárfonó csoport, ahol a vizsgán meghatározott alkotást kell készíteni, festő-mázoló-tapétázó csoport, ahol a tanfolyami képzés időkerete 400 óra elméleti ismeret, 600 óra gyakorlati ismeret; faipari gépkezelő (gépmunkás) csoport, ahol szintén vizsga remeket (festőlétra, könyvespolc, konyhai ülőke stb.) kell készíteni és végül a szobafestő csoport, amelynél a gyakorlati vizsgaterület az otthonépületben egy-egy otthoncsoport komplex felújítása, szobafestés-mázolása és tapétázás.

Budapesten házi jelleggel alapfokú ismeretek elsajátítására szerveznek palántanevelő, kisállat gondozó, festő-mázoló, valamint kézi szövő tanfolyamokat. A tanfolyamok átlagos időtartama 4-6 hónap, melyet házi vizsga zár le, igazolva az elvégzett gyakorlatot és az ismeretek elsajátításának elismerését. A tanfolyamon végzett tevékenység, valamint a tárgyi-elméleti ismeretanyagok elősegítik az államilag elismert és vizsgakötelezettséggel járó továbbképzést. Az elbocsátott növendékek szakmai óralátogatásra – a tanfolyam befejezéséig visszajárhatnak az intézetbe.

Rákospalotán egy Phare-program keretében 2002-ben OKJ-s szaktanfolyamot biztosítottak, úgymint parkgondozás, zöldség-növénytermesztés és virágkötészet. Egyébként az intézet kis létszáma, a nagyon heterogén alapképzettség és az igen drága képzési formák mellett szűk keretek között tud szakképzési lehetőséget igénybe venni. A Phare-program keretében a budapesti és a rákospalotai javítóintézet és anyagi támogatást kap a következő célkitűzések megvalósításához:

- a gyermekvédelem speciális intézményeiben nevelkedő hátrányos helyzetű, a munkapiacról kiszoruló fiatalok társadalmi integrációjának elősegítése, további kriminalizálódásuk prevenciója,
- egyénre szabott oktatással, képzéssel, személyiségfejlesztéssel a munkába állás lehetőségeinek bővítése, a társadalmi beilleszkedés elősegítése.

A programban résztvevő fiatalok egyéni képességeit, speciális helyzetüket figyelembe véve modulokból felépített képzést dolgoztak ki, melynek célja a sikeres OKJ-s képesítés megszerzése. Mindegyik intézetben a jutalmazás és büntetés megfelelő arányú és mértékű alkalmazásával motiválják a nevelteket az együttélés normáinak betartására. A Rákospalotai Javítóintézetben ennek alapja a nevelési fokozatos rendszer.

A szocializáció fokozatain alapuló rendszerben a növendékek a kényszer jellegű bekerüléstől az elbocsátásig egy olyan fejlesztési utat járnak végig, amelynek minden egyes szakasza nyitottabb az előzőnél. A rendszer három fokozatot tartalmaz, a növendékek az intézetben töltött idejük, valamint magatartásuk és intézeti munkájuk alakulása szerint lépnek az I., II., III. fokozatba.

A nevelési fokozatok rendszerének létrehozásával egyidejűleg világos átlátható normákat állítanak a fiatalok elé. Egyértelművé teszik számukra, hogy intézeti életük minősége, a juttatások és kedvezmények, a személyes szabadság mértéke, a javítóintézetből történő ideiglenes elbocsátás lehetősége, időpontja normakövetésüktől függ.

Az egymásra épülő nevelési fokozatokba a növendékek a szocializációs folyamatban elért helyzetük, az intézeti nevelődés során „bejárt útjuk” neveltségük szintje alapján lépnek. A különböző szocializációs szintet reprezentáló nevelési fokozatok követelményeikben, a kedvezmények és juttatások szintjében valósítják meg az intézeti nevelés fokozatosságát, amely a totális meghatározottságból – többletlépcsős rendszer funkcionálásán keresztül elvezet a részleges önirányításhoz. A szocializációs fokozatok rendszerében a nyitás lépcsőzetesen kimunkált szimbólumrendszerrel történik. Minden egyes fokozat nagyobb megbízhatóságot és több önállóságot feltételez a növendékekről, ezért több bizalmat és nagyobb szabadságot nyújt számára.

A nyitottabb fokozatba történő előrelépés az egyén fejlődéséből, a norma-elsajátítási folyamat ütemétől függ. A fejlettebb nevelési fokozatból, ha nem felel meg a magasabb követelményeknek, visszahelyezik a növendéket a megelőző szintre, amíg fejlődése lehetővé nem teszi az újabb próbálkozást. A növendékekkel befogadásuk után megismertetik az intézet elvárásait, azokat a szabályokat, amelyek betartása a fokozatokban való előrehaladást gyorsítják.

6.2.2. Foglalkoztatás

A nevelés második része a foglalkoztatás. Erről az 1979. évi 11. tvr. annyiban rendelkezik, hogy a fiatalok jogosult munkájának a mennyiségének és a minőségének megfelelő díjazására [109.§ (1) bekezdés i) pont], valamint az intézet igazgatója engedélyezheti, hogy a fiatalok tartósan az intézeten kívül töltsék azt az időt, amely a munkavégzéshez szükséges [111.§ (1) bekezdés].

Ez utóbbira ritkán kerül sor, mivel intézeteinkben van elég lehetőség a munkavégzésre. A mezőgazdasági tevékenységet több intézetünkben is megjelennek, ezért először ezt mutatom be.

A rákospalotai intézetben elsősorban kertészettel foglalkoznak. A budapesti intézetben is működik a kertészeti munkacsoport. A foglalkoztatási csoport 8-12 fő növendéssel és két felnőtt irányításával végzi munkáját. Fő tevékenységük az intézeti park gondozása, virágosítása. Hálók, nappalik, irodák stb. dísznövényekkel való ellátása. Egy fóliasátor és az üvegház segítségével konyhakerti növények hajtása, nevelése is a tevékenységi körükbe tartozik. A megtermelt konyhakerti növényeket az intézet konyhájának adják át.

Az aszódi intézetben a kertészeti ágazat működtetése még csak terv, viszont a tangazdaságban azok a növendékek dolgoznak, akik szeretnek az állatokkal foglalkozni, esetleg otthonról hozott vonzódással közelednek az állatokhoz. Az állatok közül elsősorban sertésenyészttel foglalkoznak, ehhez őszi búzát, tavaszi árpát és kukoricát termesztnek. Átlagosan 20 fő dolgozik a gazdaságban.

A javítóintézetek közül csak itt figyelhető meg a fiatalok ipari foglalkoztatása. Háromféle csoport van:

1. Lakatos munkafoglalkoztatás

- két munkacsoport, növendékek létszáma csoportonként 8-10 fő
- külső megrendelések alapján alumínium öntvények sorjázását végezte

2. Esztergályos csoport

- két munkacsoport, növendékek létszáma 8-10 fő csoportonként
- külső megrendelésre M-12-es menetes orsókat és anyákat készítenek, belső megrendelésre különféle nyeleket (kalapács-, reszelőnyelek) és csavarokat

3. Kőműves csoport

- növendékek létszáma 4-6 fő
- intézeti épületek részleges állagvédelmét, karbantartását, kőműves szakipari javításokat végzik.

Végül a kézművességről kell szólni néhány szót. Ez szintén megtalálható mindkét intézetben. Budapesten négy ilyen csoport tevékenykedik:

- Szövőműhelyi foglalkoztatás: A munkacsoport 8-12 növendék részvételével végez kézi szövésfoglalkozást, két felnőtt irányítása mellett. A szövőmunka kettős irányultságú: a jó kézügyességűek egyedi tervezésű igényes darabokat készítenek részben eladásra, másrészt az intézet helyiségeit díszítik (hálók, nappalik).
- Kézimunkacsoport: Három-hat fővel kelim készítésével foglalkoznak egy felnőtt irányításával.
- Kézműves csoport: Változó összetételű, általában 4-6 fős csoportban egy felnőtt irányításával ismerik meg a növendékek a kézműves mesterség alapelemeit.
- Kreatív foglalkoztató csoport: Három-hat fővel apróbb játékokat készítenek, javítanak. Emellett tevékenységük közé tartozik a ház körüli javítások modellezése intézeti keretek között.

Aszódon csupán egy, kézműves jellegű csoport, a kosárfonó csoport működik. Tíz fővel a kosárfonás alapjait sajátítják el. Összességében elmondható, hogy a növendékek foglalkoztatása folyamatosan biztosított, ugyanakkor a szakképzési programokban résztvevő fiatalok érdekében szélesíteni, színesíteni kellene a munka foglalkoztatást és a termelési tevékenységet előtérbe helyezni.

6.2.3. Személyiségfejlesztés

A nevelésnek arra is irányulnia kell, hogy a növendék személyisége változzon, lelkiileg rendben legyen. Ezért most a pszichológiai mozzanatokat vizsgáljuk meg az intézetekben.

Általánosságban véve elmondható, hogy a pszichológiában a csoportnak, mint a személyiségformálás egyik eszközének és terepének kitüntetett szerepe van. A csoport, mint kedvező változást indukáló társas közeg a résztvevők fejlődését a csoportmunka kezdetekkor kitűzött céloknak megfelelően törekszik szolgálni. A változást okozó hatások interperszonális kapcsolatok történései alapján alakulnak ki jellemző hatások a fejlődési zavar korrekciók, az integrációjavítás, a rejtett potenciálok, erők felszabadítása stb.

A csoport jelentőségét mutatja, hogy Aszódon működik egy ún. pszichopedagógiai csoport, ahol komoly személyiségproblémákkal küzdő fiúk is jelen vannak, akik súlyos értékzavaruk, regresszív hajlamuk miatt egyéni bánásmódot igényelnek. Egyébként a létszám átlagosan 15-16 fő. A tevékenységük két pedagógiaileg egyenértékű napszakra tagolódik. A délelőtti foglalkozásokon egyénre szabott feladatokkal segítik elő a növendékek fejlődését. A délutáni időszakban az iskolai felkészülés, az egyéni tanulás kiemelt helyet kap. Rendszeressé váltak az önismereti foglalkozások is.

Emellett működik az ún. művészetterápiás csoport, amelynek foglalkozásain átlagban 4-5 fő vesz részt. Olyan gyerekek kerülnek ide, akik beilleszkedési nehézségekkel, fokozott szorongással küzdenek. Elsődleges cél ezeknek a problémáknak oldása, megszüntetése. Az alkotás öröme hozzájárul a pozitívabb énkép kialakításához, a gátlások feszültségek, magatartásproblémák megszűnéséhez, javulásához.

A csoport mellett a szocializációs képesség és készség fejlesztésének eszköze a játék.

A játék a belső szabályozó mechanizmusok kiépítésének, az agresszív feszültség levezetésének ősidők óta bevált módszere. A növendékek szocializációs hiányosságai

következményeként nem tudnak játszani. Fejlesztésükben (ebből következően is) ezért nélkülözhetetlen korrekációs módszer a játék, s az előbbieket miatt szükséges azt tanulni is. A játék kapcsolatokat hordoz, segít abban, hogy az egyén önmagával és másokkal is képes legyen kommunikálni.

Játék közben spontán módon keletkeznek észlelések és érzelmek is. A játék együttesen nyújtja a győzelmet és az örömet, a kudarcot és a bánatot, a versengést, az akarati erőfeszítést, a céltudatot. Mindezek által a személyiséget pozitív irányba mozdítja el. Hatására nyitottá válik a személyiség, önmegvalósítása külső és belső színterei kitágulnak, szociális helyzeteket, szerepeket sajátít el, erkölcsi értékeket tapasztal meg.

A játék kiemelkedő szerepe elsősorban a Budapesti Javítóintézet szociálpedagógiai csoportjában, az úgynevezett Ágacskában jelentkezik. A gyakran változó játszós programok mellett ennek a csoportnak van egy sajátos, állandó jellegű „játéka”. Ez az ún. szimpátia kutya átadása. A kutya egy plüss játék, akit „Szimpi”-nek hívnak. Szimplit Ágacskától Ágacskáig mindig más birtokolhatja, de a tulajdonjogot ki kell érdemelni. Ez a jog megtiszteltetés, mely feladatokkal jár – a kutyára vigyázni kell, etetni, itatni, gondozni, de elsősorban szeretni. A speciális intézeti keretben különleges jog, hogy az átmeneti tulajdonos bárhová megy, viheti magával. (Rejtett szándék a gondoskodás fontossága, az egymásra utaltság, a bizalom és a szeretet hangsúlyozása, gyakorlása.)

A kutya hétről hétre gazdát cserél, a feltétel az aktuális tulajdonos kiválaszt valakit – lehet növendék vagy felnőtt -, aki az adott időszakban számára valami kedveset, emlékeztetést, szimpatikus tettet, mondott. A tulajdonjog átruházását mindig indokolni kell. A személyiségfejlesztés sikerességéhez hozzájárul a fentebb említettekén kívül az, ha a szenvedélybeteg növendékeket megfelelően tudják kezelni. A különösen súlyos, disszociális tüneteket mutató gyermekek (beilleszkedési, magatartási, tanulási zavarok, lopás, verekedés stb.), valamint a gyermekkorú bűnelkövetők ellátását; a különösen súlyos pszichés tüneteket mutató fiatalok ellátását; a pszichoaktív szerekkel küzdő, drogot, droghelyettesítő szereket használó, részben már függőségben szenvedő gyermekek és fiatalok kezelését, rehabilitációját a speciális gyermekotthonokban látják el. Mivel ezekben a problémákban a javítóintézetek növendékei is érintettek, és a gyermekotthonok túlszűfoltak, célszerű lenne az aszódi intézethez tartozó, jelenleg használaton kívül álló, attól viszonylag távol levő ún. Kis-Lloyd épületet speciális gyermekotthon kialakítására használni szenvedélybeteg fiúk számára. A javítóintézetben pedig célszerű lenne egy a kábítószer fogyasztó gyerekek fejlesztését, gondozását, kezelését elősegítő speciális csoport létrehozása.

Összességében véve elmondható, hogy intézeteinkben a pszichológusok, pedagógusok tevékenysége kiemelkedő, amelyet leginkább az bizonyít, hogy Aszódon 2001. szeptember 31. és 2002. augusztus 31. között befogadott növendékek közül csupán egy visszaítélt növendék volt.

6.3. Szabadidős tevékenységek az intézetekben

A szabadidő hasznos eltöltésének lehetőségei teret adnak a fiatalok fejlesztésére, ismereteik bővítésére és nem utolsósorban új élmények, tapasztalatok megszerzésére. Ezért a tvr. rögzíti is, hogy a fiatalok jogosultak az érdeklődésüknek megfelelő szabadidő-foglalkozásokon való részvételre, az intézet művelődési és sportolási lehetőségeinek igénybevételére [109.§ (1) bek. j) pont].

A szabadidő hasznos eltöltésének feltétele, hogy a fiatal olyan tevékenységet végezzen, ami nemcsak a program idejére köti le figyelmét, hanem valóban érdekes élményt nyújt számára. Ezeket a foglalkozásokat az adott területen járatos, vagy gyakorlattal rendelkező pedagógusok vezetik. A növendékeknek lehetőségük van a számukra vonzó tevékenységet önállóan, öntevékenyen szabadidejükben folytatni. Mindegyik intézetben

megjelenik a választható programok sorában a sportolás. Ezt a növendékek fizikai és egészségügyi állapota is feltétlenül szükségessé teszi. A játék öröme, a versenyek hangulata, izgalma fontos része egy fiatal életének. Ezek az élmények nem maradhatnak ki az intézetben nevelkedő fiúk és lányok életéből sem. A röplabda-bajnokságok, a versenyek, sportvetélkedők több javítóintézetünkben is megjelennek. Emellett Budapesten kosarazni, kézilabdázni, futballozni is lehet.

Több intézetünkben megtalálható program a tánc. A tánc egy olyan testi-lelki-szellemi összeszedettséget kívánó megnyilvánulása az embernek, mely a maga verbalitást nélkülöző módján a világról, a világhoz való viszonyulásokról mond el valamit. A tanulási folyamat kezdetben a motoros működésre reflektál, koncentrálnak annak érdekében, hogy bizonyos mozdulatok beépüljenek és később spontán módon működjenek. Ez egy tudatos munkát igénylő feladat. Az alábbi szempontok mérvadóak: fizikai-testi állapot, akaraterő, önbizalom, önkritika, figyelem koncentráció.

A tánc jelentőségét mutatja, hogy a Budapesti Javítóintézetben ún. nonverbális mozgásszínház alakult ki, amelynek előadásai kapcsolódnak az intézmény jellegéhez. Az intézmény általános pedagógiai programjához, valamint ennek alárendelve az egyes csoportok pedagógiai koncepciójához illeszkedik. A táncpróbáknak a gyerekek személyiségére és a csoportok életére gyakorolt hatását jelentősen befolyásolja a bekerülő fiatalok személyisége, életvilága, értékvilága.

A tánc tanulása közben a fiatalok a környezet részéről reagálásokat, értékeléseket, minősítéseket kapnak elsősorban az előadások során. Mindez visszahat rájuk. A visszacsatolások során minden növendékben kialakul az a tudat, hogy minden és mindenki kölcsönösen egymásra utalt, az eredmény mindenki közös munkája és akarata. Így tehát a tánc ahhoz is segítséget nyújt, hogy a másokra való figyelés még jobban elmélyüljön a fiatalokban.

A lányok is részt vehetnek táncórákon a Rákospalotai Javítóintézetben. Emellett szövessel, fazekassággal, varrással, gyöngyfüzéssel, festéssel, filmnézéssel tölthetik el szabadidejüket.

Az aszódi intézetben a fiúk kevesebb program közül választhatnak. Itt is vannak szakkörök, amelyek a pedagógiai igazgatóhelyettes közvetlen irányításával működnek, azonban ezek bővítésére, a szabadidős és kulturális tevékenységek kiszélesítésére lenne szükség.

6.4. Kapcsolattartás

A növendékek egészséges fejlődéséhez szükség van arra, hogy az intézetben belül, illetve kívül ápolják azokat a kapcsolatokat, amelyek személyiségüket pozitív irányba fejlesztik. Azonban csak azokkal a személyekkel tarthatnak kapcsolatot, akik jó hatással vannak rájuk. Éppen ezért mind a külső, mind a belső kapcsolattartásra vonatkozóan a nyomozást felügyelő illetékes ügyészség, illetve bíróság korlátozásokat rendelhet el, melyet kötelező érvényűnek kell tekinteni. Amennyiben az ügyészségi, bírósági iratok (ügyészi rendelvény, illetve bírói végzés és bírói értesítés) a kapcsolattartást korlátozó, vagy azt egyéb módon szabályozó intézkedést nem tartalmaznak, azt a következő rendelkezésre figyelemmel kell végrehajtani.

„A fiatalok jogosultak a hozzátartozóival, valamint az általa megjelölt és az intézet által engedélyezett személyekkel való levelezésre, a levelek gyakorisága és terjedelme nem korlátozott; az intézet rendje szerint látogató fogadására; csomagküldeményre, a csomag tartalma ellenőrizhető.” 1979. évi 11.tvr. 109.§ (1) bekezdés d) e) f) pont.

A csomagküldéssel és a látogatással kapcsolatban a következő kritériumokat rögzíti a 30/1997 (X.11.) NM rendelet:

„A fiatalok részére küldött csomagot a fiatalok a csoportnevelő jelenlétében bontja fel, aki ellenőrzi, hogy a csomag nem tartalmaz-e az intézet rendjét, a fiatalok vagy társai egészségét, biztonságát veszélyeztető tárgyat. Az ilyen tárgyokról külön szakasz rendelkezik. Látogatást a fiatalok részére legalább havonta egy alkalommal kell engedélyezni. A növendéket egy időben négy személy látogathatja. A látogatók élelmiszerrel kívül egyéb tárgyat csak engedéllyel adhatnak át.”

A külső kapcsolattartást segíti a fentiekben kívül a kimenő, az eltávozás és a szabadság.

A rendelet alapján „kimenő hetente egyszer, legfeljebb tízórás időtartamra engedélyezhető, feltéve, hogy a fiatalok legalább egy hónapja az intézetben tartózkodik. Eltávozás évente hatszor engedélyezhető, alkalmanként legfeljebb öt napra, amelybe az utazás ideje is beleszámít. Az első eltávozásra a befogadást követő második hónap után kerülhet sor. Szabadság évente összesen két alkalommal, az iskolai téli szünet idején legfeljebb tizenkettő nap, az iskolai nyári szünet alatt legfeljebb huszonegy nap időtartamban engedélyezhető, feltéve, hogy a fiatalok legalább két hónapja az intézetben tartózkodik. A karácsonyi ünnepekre legfeljebb öt napra az a fiatalok is hazaengedhető, aki legalább egy hónapja tartózkodik az intézetben.” (37.§)

Legalább ilyen fontos a belső kapcsolattartás. Itt elsősorban arra kell figyelni, hogy az intézeti közös munkában és oktatásban a bűntársakat elkülönítsék. A nem bűntárs növendékek az intézeti közös rendezvényeken – folyamatos felnőtt felügyelet mellett – találkozhatnak, beszélgethetnek egymással. A Rákospalotai Javítóintézet sajátossága, hogy a Mikulásra, farsangra, illetve az ún. Roma napra meghívja az Aszódi Intézet növendékeit. Ez is elősegíti a kapcsolatok építését.

Végül, de nem utolsó sorban meg kell jegyezni, hogy a fiatalok jogosultak a vallási vagy lelkiismereti meggyőződésük szabad megválasztására, annak kinyilvánítására és gyakorlására. Ezáltal Istennel való kapcsolatuk is mélyülhet, amely leginkább fejleszti személyiségüket.

6.5. Zárt jellegű intézeti részleg

Ebbe a részlegbe azok a fiatalok kerülnek, akik az intézet rendjét súlyosan megszegték. Ilyen lehet például a szökés kísérlete. Az Aszódi Javítóintézetben 2001. szeptember 1. és 2002. augusztus 31. között befogadott növendékek szökése a következő volt: Befogadott növendékek száma 215 fő.

Ebből:	Nem	Szökött:	156 fő	
	1x	Szökött:	36 fő	36 eset
	2x	Szökött:	20 fő	40 eset
	3x	Szökött:	1 fő	3 eset
	4x	Szökött:	2 fő	8 eset
		Összesen:	215 fő	87 eset

Azonban nemcsak a szökés, hanem más fegyelmi vétség hatására is bekerülhet ebbe a részlegbe az elítélt. Ennek gyakorlati megvalósítása a következő: először is „fegyelmi eljárás indul a fiatal ellen. Ha itt megállapítják, hogy valóban súlyosan megsértette az intézet rendjét, akkor a fegyelmi bizottság indítványozza az igazgatónak az intézeti tanács összehívását. Az intézeti tanács az eset összes körülményeit és a fiatalok eddigi életútját megvizsgálja, a fiatalokot meghallgatja, és javaslatot tesz az igazgatónak a fiatalok zárt jellegű intézeti részlegben való elhelyezésére vagy annak mellőzésére. Amennyiben az intézeti tanács nem

javasolja az elhelyezést, vagy javaslata ellenére az igazgató mellőzi a fiatalok elhelyezését, úgy a fegyelmi bizottság más büntetés kiszabásával zárja le az ügyet.

Az elhelyezés esetén, az elhelyezés ideje alatt a fiatalok intézeten kívüli programon nem vehet részt, kimenőre, eltávozásra – a rendkívüli eltávozást kivéve – valamint szabadságra nem mehet. Az elhelyezés időtartamát a fiatalok személyi adatlapjára fel kell jegyezni.” 30/1997. NM rendelet A javítóintézetek rendtartásáról 46.§ (1); (2); (5) bekezdés

Az aszódi intézetben, 2002-ben a részleg átlagléttszáma 16 fő volt, amely az intézet összléttszámának kb. 10 %-át tette ki. Az ide helyezett fiúk ugyanúgy részt vesznek a munkafoglalkozásokon, oktatásban, képzésben, szabadidős és sportfoglalkozásokon, mint a többiek. Viselkedésükről azonban a részleg csoportnevelője havonta nevelői véleményt készít, amelyben javaslatot tesz az intézeti tanácsnak az elhelyezés meghosszabbítására vagy megszüntetésére. Az intézeti tanács a nevelői véleményt figyelembe véve, a fiatalok meghallgatása után indítványt tesz az igazgatónak a további elhelyezésre vagy annak megszüntetésére. Az igazgató az elhelyezést megszünteti, ha a fiatalok magatartása és az elhangzott vélemények alapján úgy ítéli meg, hogy a javítóintézeti nevelés végrehajtásra nincs szükség. [46.§ (3); (4) bekezdés]

A részleg eredményes működését mutatja, hogy a fiatalok döntő többsége elfogadja és kihelyezésük után betartja az intézeti szabályokat, együttélési normákat.

6.6. Összegzés

Elmondható, hogy a nyolcvanas évekre jellemzővé váló bizalomvesztés a javítóintézet jogintézményével és az egyes intézetekkel szemben megszűnt, a büntető igazságszolgáltatás kinyilvánítja bizalmát, korszerűvé vált a jogintézmény és a javítóintézetek is korszerűsödtek.

Azonban még mindig vannak fejlesztési feladatok, amelyekre dolgozatom korábbi részében kitértem. A megoldandó problémákhoz tartozik, hogy az enyhe fokban értelmi fogyatékos fiúk javítóintézeti nevelése egy intézetben valósul meg az ún. ép értelmű elkövetőkkel; továbbá, hogy a jelenlévő szakmai generációt nem követi másik. A megfelelő kórházi háttér létrehozása a budapesti intézetben fontos feladat.

A feladatok megoldására reméljük, hogy minél hamarabb sor kerül, azonban ezek nélkül is elmondható, hogy a javítóintézeteink működése megfelelő.

VII. Beszélgetés Szarka Attila igazgató úrral

Ebben az évben van az Aszódi Javítóintézet fennállásának a 120. évfordulója. Emiatt készítettem egy interjút az intézet igazgatójával, Szarka Attila úrral.

1. Igazgató úr szerint, ez alatt a 120 év alatt melyik szabályozás mozdította elő leginkább azt, hogy az intézetben a végrehajtás célja megvalósuljon?

Hosszú ennek a jogtörténeti sora. Maga az intézmény, a hazai javítóintézet jogintézménye 1880 óta honos. Azóta nem egyszer változtatták meg a büntető jogszabályokat. Így a kérdésére már a közelmúlt egyik változását tudnám nagyon pozitívnak értékelni. 1995 az az év, amikor a Btk.-t módosítják. Ebben az évben fogadják el azt a szabályozást, amelynek értelmében a javítóintézeti nevelés határozott tartalmúvá válik. Másik, hogy az előzetes fogva tartás idejét is beszámítja a bíróság az intézkedés tartalmába. Ezt megelőzően ez nem így működött. Ez pedig azért fontos és említésre különösen okot adó változás, mert 1995 előtt a javítóintézeti fiatalok jelentős része jogszerűen kettős büntetéssel volt sújtva. Ez azt jelenti, hogy előzetes letartóztatásban voltak hosszú hónapokat vagy éveket meghaladó

tartamban, és ez az időszak a javítóintézeti nevelésükbe nem volt beszámítható. Ez azt eredményezte, hogy a fiatal nem tudott eligazodni, hogy meddig akarják korlátozni a személyes szabadságában.

2. Ez nem vetette fel azt, hogy az előzetesen letartóztatott fiatalokat speciális nevelésben részesítsék?

Ez aztán sok mindent felvetett, mert ez a jogszabály nyújtott arra is lehetőséget, hogy az előzetes letartóztatást javítóintézetben is végre lehessen hajtani. Ez egy nagyon nagy felismerése volt a jogalkotónak és komoly segítségül szolgált. Ráadásul ez az a helyzet, amit a gyerekek értékelték és értettek is.

3. Az intézetben belül igen fontos feladat az egészségügyi ellátás. Ezzel kapcsolatban merülnek-e fel problémák?

Valóban az egészségügyi ellátás alapkérdés egy zárt intézetben. Nagyon fontos, hogy a befogadott és bent lévő fiatal milyen egészségi állapotban van. Ez gyakorlati kérdés. Ha szakorvosi, kórházi ellátásra szorul valakinek az állapota vagy állapotváltozása, akkor mi biztosítjuk. Ha betegszobai gondozásra vagy ellátásra szorul valakinek az állapota, azt szakszerűen biztosítjuk.

Ugyanakkor számos probléma is mutatkozik e területen: jellemző, hogy egy 16-17 éves fiút, akit ide befogadunk, nem volt például fogorvosnál idáig. Találunk olyan magatartászavart produkáló, viselkedésvizsgálatot mutató fiatalot, aki a hallás vagy látáskárosultsága miatt került ebbe a magatartási állapotba, de erről az egészségügyi állapotáról nem volt tudomása a környezetnek, iskolának, szülőnek. Vagy nem tudta ezt elmondani vagy nem hitték el neki, amit mond, mindenesetre orvosi vizsgálatban élménye nem volt. Ezért elkerülhetetlen, hogy aki bekerül az intézetbe, viszonylag részletes orvosi vizsgálatnak vessük alá.

4. Az új Bv. Kódex tervezetében szerepel, hogy a kábítószerfüggő fiataloknak, illetve azoknak, akiknek speciális gyógykezelésre van szüksége, az igazgató engedélyezheti, hogy javítóintézetben kívül kezeljék őket. Ezt mennyire látja, Igazgató Úr megvalósíthatónak, és ez előnyös az intézet szempontjából vagy hátrányos?

Én inkább a fiatalokból indulnék ki. Azt gondolom, hogy a fiatal számára előnyös. Ha az ő legszűkebb környezete - a családra gondolok - az ő betegségtudatával együtt tud létezni, és ezáltal felismeri annak a szükségét, hogy ez az állapot megváltozzon vagy megváltozhat, akkor én azt gondolom, hogy egyetlen dolgunk van: ebben őt erősíteni és segíteni, és hozzájárulni ahhoz, hogy az intézetben kívül megfelelő kezelésben részesüljön. Az elmúlt két évben három ilyen fiatal volt, akinek erre volt lehetősége.

5. Említette Igazgató Úr, hogy aki bekerül az intézetbe, viszonylag részletes orvosi vizsgálat alá vetik. Együttal megállapítják, hogy az illető melyik csoportba fog kerülni. Ezekben a csoportokban milyenek a kapcsolatok? Volt-e olyan nézeteltérés, amely az Igazgató Úrhoz is eljutott?

Nincsenek kis dolgok, kis ügyek nincsenek. Ezzel nem azt mondom, hogy az igazgató mindenről tud. A fiatalok azt mondják, hogy nem azt nehéz elviselni, hogy be vagyok zárva, hanem azt nehéz elviselni, akikkel össze vagyok zárva. Ez alkalmazkodásról, kényszerről, a másik és az ő kapcsolatáról szól. Nem szabad olyat állítani, hogy ez egy konfliktusmentes állapot, viszont dramatizálni sem kell.

Gyerekek, sérült gyerekek, befolyásolható gyerekek és szeretnivaló gyerekek. Ebből adódóan a nevelő kollégáknak az a dolguk, hogy jelen legyenek. A jelenlét alapvetően

készíti a fiatalra, hogy befolyásolja az ő magatartását. Tehát folyamatosan kontrolálni kell azt, hogy ők, hogy s mint, kivel, hogy s mint vannak.

Ugyanakkor a fiúk tiszteletben tartják a sorstársi közösséget, általában és elsősorban mindenki a saját bajával foglalkozik. Ha pedig mégis valami ütközés van, akkor bele kell szólni, fel kell vállalni a nevelőnek, hogy megállítja a folyamatokat és rendezi.

6. A nevelők és a növendékek között egy lelki kapcsolat ki tud alakulni vagy a távolságtartásnak is meg kell lennie?

Nagyon szépen és pontosan fogalmazott, ez a kettő így egyszerre jelen van. Egy szót szeretnék erősíteni folyamatosan, ez pedig: az együttműködés. Érdeke legyen ennek a fiatalnak, hogy együtt működjön, érdekünk legyen, hogy ő együttműködjön. Képes legyen elfogadni az együttműködést, képesek legyünk együttműködésbe hívni őt. Tehát egy folyamatos kölcsönösségben kell léteznünk.

7. A fiatalok között vannak -e külföldiek, ha igen, ez milyen problémát vagy speciális intézkedést vet fel?

Nem jellemző. Külföldi állampolgárú jelenleg egy van, román állampolgár. Az ezt megelőző éveket, ha végig kell nézmem, akkor a volt Jugoszlávia területén a háborús időszak alatt egy horvát nemzetiségű volt.

8. Van olyan külföldi intézet, amellyel az aszói nevelőintézet szorosabb kapcsolatban van?

Olyan javítóintézet, amellyel folyamatos kapcsolat van, olyan nincs. Epizóduszerű javítóintézeti partnerkapcsolatok vannak Svájjal, Németországgal, Szlovákiával, Finnországgal, az Egyesült Államokkal, Olaszországgal.

9. Az Európai Unióhoz való csatlakozás miatt lesz valamilyen változás vagy kellett valamilyen változásokat bevezetni?

Az Unió csatlakozására volt idő rákészülni. Azt kell mondjam, a javítóintézeti jogintézményt is és magát az intézet szerkezetét, személyzetét is ez a fajta csatlakozás nem érte úgy, hogy alapvető rendszerszervezetet érintő változásokat kellett volna hozni. Itt a változások már több mint tíz éve elindultak.

10. Tud-e olyan esetről, hogy a Strassbourgi vagy a Luxemburgi B írószághoz fordultak a fiatalok bármelyik javítóintézettel kapcsolatban panasszal?

Nem, tudomásom szerint ilyen nem volt. A javítóintézet szakmai kontrollja rendkívül erős. A növendékek panasztételi jogosítványa pedig igen széles körű. A szakmai felügyelet alatt részben az ügyészségi szakmai felügyeletet, részben pedig a minisztériumok szakmai felügyeletét értem. A gyerekek panasztételi joga pedig minden szinten, minden fórumon biztosítva van: nevelő, igazgató, minisztérium, ügyész. Kéthetente megjelenik az ügyész, aki szemlét tart, beszámoltatja, hogy úgymond az intézményen belül mi történik és a gyerekeknek rögtön lehetőségük van, hogyha ők itt valamilyen sérelmet élnek vagy vélnek, akkor ez szóvá tegyék.

11. Nemzetközi vonatkozásban milyen a megítélés a magyar intézeteknek?

Nehezet kérdez. Én azt gondolom, innen nézve, hogy sem panaszra, sem szégyenkezésre nincs ok. Nagyon stabil a javítóintézetek jogintézménye és a rendszere is. Szakmailag rendkívül erős bázisúak. Azt is megkockáztatom, hogy a tudományos kutatásokhoz is igen nagy adalékkal tudnak hozzájárulni. Nyitottak a javítóintézetek a szónak abban az értelmében, hogy mindenképpen fogadja a különböző felsőoktatási intézmények érdeklődő hallgatóit. Alkalmas arra is az intézet, hogy tanuljanak tőlünk.

VIII. A 2004. évi, a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló törvénytervezetről

8.1. A büntetés-végrehajtási jog újraalkotásának indokai

A büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet (Bv. tvr.) hatálybalépésekor az akkori társadalmi viszonyok között, korszerű és előremutató jellegű jogszabály volt. A büntetéseket és az intézkedéseket első alkalommal szabályozták törvényi szintű, kódex jellegű jogszabályban.

A Bv. tvr. időközben számos módosításon ment keresztül. A legjelentősebb, ún. „novelláris” módosítást az 1993. évi XXXII. törvény jelentette, amely a büntetés-végrehajtási jog terén érvényesítette a jogállamiság követelményeit, valamint a fogva tartás tekintetében továbbá közelítette azt a fejlett európai jogrendszerekhez. A Bv. tvr. ezen módosításokkal együtt, két évtizeden keresztül megfelelő jogszabályi alapokat teremtett a büntetések és az intézkedések végrehajtásához, biztosítva ezáltal a büntetés-végrehajtási jog, valamint a büntetés-végrehajtás rendszerének és gyakorlatának – a nemzetközi elvekkel összhangban, mint például az Európa Tanács által az „Európai Büntetőszabályzatban” foglalt, elítéltek fogva tartására vonatkozó minimum szabályok – folyamatos fejlődését is.

Mindezen pozitívumok mellett időszerűvé és szükségszerűvé vált a Bv. tvr. felülvizsgálta, egyrészt a társadalmi viszonyok fejlődésére tekintettel, másrészt az állami intézményrendszer és az egyes feladatok, hatáskörök változásának átvezetése érdekében.

A felülvizsgálatot indokolja még, hogy az információs társadalom korában olyan kérdések merültek fel (személyes adatok védelme, az információs önrendelkezés joga), amelyet a Bv. tvr. megalkotásakor még nem kerülhettek szabályozásra; valamint mára, jelentős részben az Európa Tanács dokumentumai és az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlata alapján, a büntetés-végrehajtás területén is átértékelődtek az állam és állampolgár viszonyának elemei ebből következően az állampolgári jogok terjedelme és azok garanciális védelme.

Mindezeket figyelembe véve 2003. évi második felében elkészült a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló törvény szabályozási elveiről szóló kormány-előterjesztés Tervezete, amely megállapította az újraszabályozás legfontosabb irányelveit. Miniszteri szinten döntés született arról, hogy 2004. szeptemberében be kell nyújtani az Országgyűléshez a Bv. tvr. helyébe lépő, azt felváltó új Bv. Kódexet.

8.2. A Tervezet javítóintézeti nevelés végrehajtására vonatkozó szabályai

A szabályok három csoportját alakíthatjuk ki:

1. a Bv. tvr.-ből valamint a javítóintézetek rendtartásáról szóló 30/1997. (X.11) NM rendeletből átvett szabályok
2. a Bv. tvr. és a 30/1997. (X.11.) NM rendelet módosított szabályai
3. a Bv. tvr.-ben és a 30/1997. (X.11.) NM rendeletben nem szereplő, új szabályok

A továbbiakban az egyes csoportok alapján szeretném a Tervezetnek ezt a részét bemutatni.

1. csoport:

A Bv. tvr.-ből átvett szabályok tárgya:

- a javítóintézeti nevelés végrehajtásának feladatát, a neveléshez szükséges közreműködők megjelölését tartalmazó szakasz [105.§ (1); (3) bekezdés]

- a fiatalok elhelyezésével kapcsolatos rendelkezés (107.§)
- a 108.§ (1); (3); (4) bekezdése
- a fiatalkorú jogosultságai [109.§ (1) bekezdés]
- a fiatalkorú kötelezettségei [109.§ (2) bekezdés]
- zárt jellegű intézeti részlegbe elhelyezés megszüntetése [110.§ (2) bekezdés]
- az ideiglenes elbocsátás előkészítése [112/A § (2) bekezdés]

A 30/1997. (X.11.) NM rendeletből átvett szabályok tárgya:

- zsebpénzzel ellátás [22.§ (1) bekezdés, (2) bek. 2. mondata]
- anya és gyermek együttes elhelyezése [12.§ (2); (6) bekezdés]
- kártérítés (47.§)
- befogadáskori tájékoztatás (15.§)
- azon tárgyról való rendelkezés, amelyeket a fiatalkorú a befogadáskor magával visz [13.§ (1); (2) bekezdés]
- javítóintézetben folyó nevelés célja, jellege [23.§ (1); (3) bekezdés]
- javítóintézeti oktatás, képzés célja [28.§ (1) bekezdés]
- fiatalkorúak munkavégzésének időtartama [32.§ (2) bekezdés a), b) pont]
- jutalmazás oka [35.§ (1) bekezdés]
- eltávozás engedélyezésének időpontja [37.§ (2) bekezdés]
- javítóintézetben kívüli munkavégzés feltételei [34.§ (1) bekezdés]
- szökés fogalma [41.§ (1) bekezdés]
- javítóintézetbe való önkéntes visszatérés esetén értesítendő személyek [42.§ (1) bekezdés]
- fegyelmi vétség fogalma [43.§ (1) bekezdés]
- fegyelmi büntetés jellege [44.§ (4) bekezdés]
- fegyelmi büntetések köre [45.§ (1) bekezdés]
- elhelyezés (18.§)

Ezekon kívül a Tervezetben négy olyan bekezdés szerepel, amelyet a Btk.-ból vett át, pontosan megjelölve, hogy melyik szakasz melyik bekezdését.

Nagy jelentősége van annak, hogy a fent említett rendelkezéseket nem rendeletben, illetve törvényerejű rendeletben szabályozzák, hanem törvényben.

Ez a következővel magyarázható:

A javítóintézeti nevelés, mivel szabadságelvonó intézkedés, ezért érinti a személyes szabadság és mozgásszabadsághoz kapcsolódó alapvető emberi jogokat. Az Alkotmány azonban rögzíti, hogy a „Magyar köztársaságban az alapvető jogokra és köteleességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja”. [8.§ (2) bekezdés]

Így a jogbiztonság és a jogállamiság megköveteli, hogy az Alkotmány fenti szakaszának megfelelően az említett emberi jogokat érdemben érintő szabályozás törvényben történjen.

2. csoport

A Bv. tvr. módosított szabályai:

Összesen három ilyen szabály található a Tervezetben. Az első, hogy a javítóintézet ma már nem az oktatási miniszter, hanem az egészségügyi, szociális és családügyi miniszter felügyelete alatt áll.

A második, hogy a javítóintézeti nevelést az igazságügyi miniszter csak fontos okból, a fiatalkorú személyi vagy családi körülményei, egészségi állapota miatt, meghatározott

időtartamra egy évben tíz naptól három hónapig szakíthatja félbe. A tvr.-ben csupán az szerepel, hogy félbeszakíthatja az igazságügy-miniszter a javítóintézeti nevelést.

A harmadik, hogy a fiatalok kötelezettségeit tartalmazó rész [tvr. 109.§ (2) bekezdés] kiegészül egy újabb kötelezettséggel „a fiatalok köteles alávetni magát a szükséges orvosi vizsgálatnak, a gyógykezelésnek, a műtétre az egészségügyi jogszabályok az irányadók” /Tervezet 252.§ (1) bekezdés d) pont/. Ez a rendelkezés már a Bv. tvr.-ben is megjelent, azonban az előzetesen letartóztatott kötelelességeinél. Azzal magyarázható az áthelyezés, hogy az előzetes letartóztatást egyre nagyobb számban hajtják végre javítóintézetben, ezáltal a növendékek egyre nagyobb része előzetesen letartóztatott.

A 30/1997. (X.11.) NM rendelet módosított szabályai:

Összesen hét ilyen szabály található a Tervezetben. Az első a fiatalok befogadáskori tájékoztatásával kapcsolatos. A rendeletben ugyanis az szerepel, hogy a büntetés rendjéről tájékoztatni kell a fiatalok, a Tervezetben ehelyett azonban az szerepel, hogy a fegyelmezés rendjéről és kiegészül azzal, hogy az kötelezettség megszegése esetén alkalmazható jogkövetkezményekről is. A többi pontot, ahogy már említettem változatlanul átvette a Tervezet. (rendelet 15.§-a)

A második a jutalmazás formáinál található. Egyrészt dicséretet csak a nevelő adhat. A nevelő hatáskörét bővíti, hogy a Tervezet szerint tárgyjutalom osztására is jogosult, ugyanakkor hatásköre szűkül azáltal, hogy a többi jutalmazási forma alkalmazására már javaslatot sem tehet. Az igazgató hatáskörét annyiban szűkíti, hogy tárgyjutalmat és dicséretet nem adhat (a rendelet szerint ezt megteheti), viszont a többi forma alkalmazására csak ő jogosult. Az osztályfőnöknek, szakoktatóknak és az igazgatóhelyettesnek a jutalmazással kapcsolatos jogosultságait a Tervezet nem vette át.

A harmadik, hogy a Tervezet több lehetőséget ad arra, hogy aki még két hónapja nem, hanem csupán egy hónapja tartózkodik az intézetben, öt napra hazamehessen. A rendelet szerint ugyanis erre csak a karácsonyi ünnepeknél van lehetőség, a Tervezetben azonban ehelyett a kivételesen szó szerepel.

A negyedik, hogy a Tervezet nem köti ki, hogy a rendkívüli eltávozás ideje a jutalmazásba nem számítható be. A rendeletben ez szerepel [39.§ (1) bekezdés]. Az ezzel kapcsolatos rendelkezés többi részét a Tervezet átvette. /Tervezet 261.§ (5) bekezdése/

Az ötödik, hogy szökés esetén a javítóintézeti igazgatója nem az illetékes rendőri szervet keresi meg a fiatalok körözésének elrendelésére [rendelet 41.§ (2) bekezdés], hanem a büntetés-végrehajtási bírót. /Tervezet 262.§ (2) bekezdés/ Az ekkor előterjesztett jelentés rendeletben megjelölt, tartalmára vonatkozó előírás bővül azzal, hogy a büntető határozatot hozó bíróság megnevezését, és határozatának számát, keltét is tartalmaznia kell.

A hatodik: abban az esetben, ha a fegyelmi bizottság határozata ellen a fiatalok panasszal él, a javítóintézet igazgatója egy hét helyett öt munkanapon belül köteles megvizsgálni a panaszt. A Tervezet tehát általánosságban szűkíti ezzel a megvizsgálási időt, viszont, ha egy ünnep miatti munkaszüneti nap hétköznapra esik, a megvizsgálás ideje több nappal is bővíthet.

A hetedik: a Tervezet több követelményt támaszt az ideiglenes elbocsátással kapcsolatban, mint a rendelet, mivel a Tervezet szerint a pártfogó felügyelet illetékes hivatalát nemcsak az ideiglenes elbocsátás elrendeléséről, hanem annak várható időpontjáról is értesíteni kell. További követelmény, hogy ennek az értesítésnek legalább két hónappal a tényleges ideiglenes elbocsátás előtt meg kell történnie.

3. csoport:

A Tervezet több új rendelkezést is tartalmaz, ezekből most csak a legfontosabbakat emelem ki:

„A fiatalok jogai és azok gyakorlásának módja az intézkedés jellegéből adódóan a törvényben és annak felhatalmazásán alapuló jogszabályban meghatározottak szerint alakul. A javítóintézeti nevelés ideje alatt szünetel a fiataloknak szabad mozgáshoz és a tartózkodási hely szabad megválasztásához fűződő joga.” [250.§ (2) bekezdés]

„A javítóintézeti rendtartás megtartásának és a házirend betartásának ellenőrzése végett a fiatalok orvosi vizsgálat alá vonható, személyes tárgyai átvizsgálhatók.” [251.§ (6) bekezdés]

„Ha a kábítószer-élvező fiatalokkal szemben a vádemelést elhalasztották és más ügyben javítóintézeti nevelést tölt, a javítóintézet igazgatója gondoskodik arról, hogy – ha a javítóintézetben ennek feltételei nem biztosítottak - a fiatalok a javítóintézetben kívül kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben vegyen részt, illetve kábítószer-használatot kezelő más ellátásban vagy megelőző- felvilágosító szolgáltatásban részesüljön.” [261.§ (3) bekezdés]

„A fiatalok gyógyulása érdekében szakorvosi vizsgálat és javaslat alapján, ha a javítóintézetben a szükséges orvosi ellátás nem biztosítható, a javítóintézet igazgatója engedélyezheti, hogy a fiatalok tartósan a javítóintézetben kívül töltsék azt az időt, amely a gyógyuláshoz szükséges.” [261.§ (4) bekezdés]

Ezeket kívül új rendelkezés található a fiatalok javítóintézetbe kísérésével kapcsolatban. A Tervezet ugyanis azt tartalmazza, hogy erre a büntetés-végrehajtási bíróságon elsősorban a törvényes képviselőt hívja fel, meghatározott határidő megjelölésével: a kézbesítéstől - halasztás engedélyezése esetén a halasztás lejártától – számított nyolc napos határidő megjelölésével. [255.§ (1) bekezdés]

Fontos még kiemelni, hogy a Tervezet a zárt jellegű intézeti részlegbe helyezés időtartamáról is rendelkezik: ez legfeljebb két hónap lehet, azonban az igazgató a fiatalok magaviselet alapján egy alkalommal további egy hónappal meghosszabbíthatja, a döntéshez azonban a nevelő és a pszichológus véleményét ismételten be kell szerezni. A nevelő és a pszichológus véleményét az ideiglenes elbocsátásról szóló előterjesztéshez is mellékelni kell, amely szintén új követelmény.

8.3. Hatályba lépéssel kapcsolatos megjegyzések

Ez a törvény várhatóan 2006. január 1. napján lép hatályba. A törvény hatálybalépésével egyidejűleg hatályát veszti a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr., e tvr. módosításairól rendelkező törvények bizonyos részei, a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVIII. törvény meghatározott részei a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény meghatározott részei, valamint az egyes elkobzott dolgok közérdekű felhasználásáról szóló 2000. évi XIII. törvény, és az ezt módosító törvény meghatározott területe.

Felmerülhet, hogy az új Bv. Kódex kidolgozásával várni kellett volna addig, amíg a Btk.-t felváltó, az új Büntető Törvénykönyvről szóló törvény elkészül, hiszen a büntetés-végrehajtási jogviszony alapját a Btk. rendelkezései képezik. Azonban a büntetés-végrehajtási életviszonyok szabályozása során nem kizárólag, de nem is elsődlegesen a Btk. szabályait kell alapul venni. Ezért nem lett volna indokolt a várakozás, valamint azért sem, mert a Bv. Kódex is elősegíti a büntetés-végrehajtás fejlődését, amely hamarabb bekövetkezhet általa, hogy a büntetés-végrehajtásról szóló törvény már tervezet.

IX. Zárószó

Összességébe véve a hazai javítóintézetek pozitívan értékelhetők. Úgy gondolom, hogy a fiatalok az intézetekből kikerülve valóban más emberek lehetnek. Ezt elősegíti, hogy a tanulásra, a megfelelő munkavégzésre, a tisztaságra ösztönzik őket. Ezt aszódi látogatásomkor is tapasztalhattam. Betekinthesem rövid időre egy délelőtti foglalkozásra, ahol három fiú zenei aláfestés mellett üveget festett. A teremben több, a fiatalok által készített munkát láthattam, amelyek nagyon szépek voltak. A tanárnő elmondta, hogy ezzel a foglalkozással az a cél, hogy a növendékek jobb emberré váljanak, mivel az alkotás nemesebbé teszi őket. Ezután megnézhettem az otthon részleget. Iskola, foglalkozás, munka után itt tudnak megpihenni a fiatalok, itt van az otthonuk. Nagyon barátságosak a szobák, ahol 3-4 fiú tartózkodik.

A szobák tisztántartására ösztönzi őket, hogy annál több pontot szereznek, minél tisztábban tartják azokat, és akiknek a legtöbb pontja gyűlik össze bizonyos idő alatt, azok lesznek a „tisztasági versenyben” a győztesek, amelyért jutalomban részesülnek.

Mindezek mellett még egy dolgot megtanulhatnak a fiatalok: az együttműködést, az alkalmazkodást a többiekhez, amelyek szintén az intézetből kikerülve csak előnyükre válhat. Így valóban úgy hagyhatják el a javítóintézeteket, hogy meg van a reményük arra, hogy a társadalom hasznos tagjává váljanak.

Irodalomjegyzék

1. A bűnözés és jogkövetkezményei. Jogerősen elítélt fiatalok (2003.)
2. Bujdos László: Az elbírálás egyöntetűsége megóvassék; In: Gyermek, és ifjúságvédelem 1987. évi 2. szám
3. Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium Aszódi Javítóintézetének Szakmai Beszámolója (Szarka Attila) 2002. év
4. ESzCsM Budapesti Javítóintézetének Szakmai Beszámolója 2002. év
5. ESzCsM Rákospalotai Javítóintézetének Szakmai Beszámolója (B. Aczél Anna) 2002. év
6. Éltés Mátyás: Javítóintézeteink s a gyógypedagógia; In: Magyar Pedagógia 1906. évi 6. szám
7. Lőrincz József: A fiatalok büntetvégrehajtása; Citoyen Kiadó Vác, 1997
8. Hajdókné Hazai Zsuzsanna: Magára hagyott javító intézet...?; In: Gyermek, és ifjúságvédelem 1987. évi 2. szám
9. Nagy Ferenc: Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó; Budapest, 1986.
10. Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része; Korona Kiadó, Budapest, 2001.
11. Sebes Ágnes: A fiatalok büntetőjogának alapvonásai az európai szocialista országokban; In: Állam, és Jogtudomány 1976. évi 4. szám
12. Szabó András: A nevelő, átnevelő–intézkedések és a büntetőszankciók; In: Jogtudományi Közlöny 1966. évi 11. szám
13. Tájékoztató a gyermekkorúak és a fiatalok bűncselekményével összefüggő egyes kérdésekről, 2002. év, Legfőbb Ügyészség Számítástechnikai-alkalmazási és Informális Főosztálya, 2003.

Joganyagok jegyzéke

- 1949. évi XX. törvény A Magyar Köztársaság Alkotmánya
- 1978. évi IV. törvény A Büntető Törvénykönyvről
- 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról
- 30/1997. (X. 11.) NM rendelet a javítóintézetek rendtartásáról
- A büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló törvénytervezet 2004.